

Araştırma Makalesi / Research Article

Relationship Between Using Summarizing Strategies and Summarizing Performance

Özetleme Stratejilerinin Kullanımı ile Özetleme Başarımı Arasındaki İlişki

Gökhan Çetinkaya*

Rahime Şentürk**

Ayhan Dikici***

Geliş / Received: 03.07.2020

Kabul / Accepted: 16.09.2020

ABSTRACT: The purpose of this study is to reveal the relationship between the frequency of using students' summarizing strategies and their summarization performance. The participants of the research consisted of 246 students who are in the fifth, ninth and university first class. Data on the frequency of students using summarizing strategies were collected through a four-point likert-type questionnaire consisting of 56 items in three dimensions: reading comprehension, creating draft summary text and reviewing draft summary text. For the data on summarization performance, a story was first given to the students, and after summarizing the story, they were asked to review and rewrite the summary texts. The summarized texts were evaluated by two researchers in accordance with the rubric. The data were transferred to the statistics program and analyzed. According to the results obtained, there is a significant relationship between the frequency of using students' summarizing strategies and their summarizing performance. In addition, the frequency of using summarization strategies and summarizing performance differed significantly in favor of female participants according to gender variable. According to the class variable, there was no difference in the frequency of using summarization strategies, and it was determined in two sub-dimensions of the summarization performance.

Keywords: Summarizing performance, summarizing strategies, reading comprehension, review

ÖZ: Bu araştırmanın amacı, öğrencilerin özetleme stratejilerini kullanım sıklığı ile özetleme becerileri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Araştırmanın katılımcılarını eğitimi beşinci, dokuzuncu ve üniversite birinci sınıfta sürdüren 246 öğrenci oluşturmuştur. Öğrencilerin özetleme stratejilerini kullanma sıklıklarına ilişkin veriler okuma-anlama, taslak özet metni oluşturma ve taslak özet metni gözden geçirme olmak üzere üç boyut 56 maddeden oluşan dördümlü likert tipi bir sormaca ile toplanmıştır. Özetleme becerilerine ilişkin veriler için öncelikle öğrencilere bir öykü verilmiş ve öyküyü özetlemeleri sonrasında özet metinlerini gözden geçirerek tekrar yazmaları istenmiştir. Yazılan özet metinler iki ayrı araştırmacı tarafından değerlendirme rubriği ile değerlendirilmiştir. Veriler istatistik programına aktarılmış ve çözümlenmiştir. Ulaşılan sonuçlara göre öğrencilerin özetleme stratejilerini kullanım sıklığı ile özet başarıları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bunun yanında, özetleme stratejilerini kullanım sıklığı ve özetleme başarıları cinsiyet değişkenine göre kızların lehine anlamlı farklılık göstermiştir. Sınıf değişkenine göre ise özetleme stratejilerini kullanma sıklığında fark oluşmamış, özetleme başarısının iki alt boyutunda ise saptanmıştır.

* Doç. Dr., ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7676-6852>, Pamukkale Üniversitesi, Türkçe Eğitimi ABD, gokhancetinkaya76@hotmail.com

** Arş. Gör., ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3426-3629>, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkçe Eğitimi ABD, rahime.senturk@omu.edu.tr

*** Prof. Dr., ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3579-3587>, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Programları ve Öğretim ABD, ayhandikici@yahoo.com

Anahtar sözcükler: Özetleme başarımı, özetleme stratejileri, okuduğunu anlama, gözden geçirme

Giriş

Özetleme, kaynak metni okuyan veya dinleyen bireyin seçme, birleştirme, yorumlama, genelleme ve keşfetme gibi üst bilişsel stratejileri işleterek daha kısa bir metin oluşturma sürecidir. Diğer bir deyişle özetleme, kaynak metnin okunarak önemli bölümlerinin seçilmesi, metnin büyük ölçekli yapısıyla tutarlı olarak anlamsal bütünlüğün yeniden oluşturulması sürecini kapsayan bir edimdir.

Van Dijk ve Kintsch (1983) kuramsal olarak özet metni kaynak metnin büyük ölçekli yapısının anlatımı olarak görür. Büyük ölçekli yapının anlatımı için özet metin yazan bireyin “silme, genelleme ve yeniden kurma” stratejilerini işletmesi gerekir. Özet metin oluşturan birey silme, genelleme ve yeniden kurma eylemlerini işe koşarak kaynak metnin küçük ölçekli yapısında yer alan bilgileri çözümleyip büyük ölçekli yapısında öz bilgiye ulaşır. Silme aşaması metnin küçük ölçekli yapısını oluştururken genelleme ve yeniden kurma aşaması metnin büyük ölçekli yapısını oluşturur. Aşağıda van Dijk ve Kintsch’in (1983:190) önerdiği büyük ölçekli yapı kurallarına dayalı strateji modeline yer verilmiştir.

Tablo 1. Büyük Ölçekli Yapı Kuralları

1. Silme	Metinde verilen bir önerme, eğer kendisinden önce veya sonraki bir önermeyi desteklemiyorsa silinebilir.
2. Genelleme	Metinde verilen her bir önerme dizisi, kendisine yakın nitelikli önermeleri karşılıyorsa tek kavram altında söylenebilir.
3. Yorumlama	Metinde verilen her bir önerme dizisi, genellenen önermelerle birleştirilerek yeniden yorumlanır.

Van Dijk ve Kintsch’in (1983) önerdiği strateji modeline göre amaçlı okuma yapan özetleyici, anlambilimsel, sözdizimsel ve biçimbilimsel işlemlerden yönelimle tabloda yer alan üç stratejiyi bir arada işleterek kaynak metnin özetini oluşturur. Önermesel stratejiler, tutarlılıkla ilgili stratejiler ve büyük ölçekli stratejileri vurgulayan van Dijk ve Kintsch (1983) okurun anlama ulaşmasında önermesel stratejilerin büyük ölçekli stratejilerle bütünleştirilmesi gerektiğini belirtir.

Yukarıda yer alan modelin kabulleri özet metin yazmanın okuma sonrası gelişen düşüncelerin seçkisiz olarak birleştirilip tümceler yazılmasını ya da metinden doğrudan alıntı vb. yapılmasını içeren bir edim olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Özetleme, ana düşünceyi belirleme, ana düşünceyi destekleyici ayrıntılardan ayırma, metnin yapısını, kuruluşunu ve olayların sırasını belirleme gibi yüksek kavrama becerisi gerektiren temel bilişsel etkinlikleri işe koşmayı gerektirir (Condero-Ponce, 2000). Ayrıca, özetleme yalnızca kavrama becerilerinin yeterli olduğu bir süreç değildir. Aynı zamanda yazma becerisi de gerektirir. Bu nedenle birey okuduklarını çok iyi kavraya bile bunu yetkin bir biçimde özetleyemeyebilir (King, Biggs ve Lipsky, 1984).

Alanyazında yer alan çalışmaların sonuçları incelendiğinde öğrencilerin özet metinlerinde sıklıkla doğrudan kaynak metinden alıntı yapma, kaynak metni okumaya başlar başlamaz özet metin yazmaya başlama, özeti birden çok bakış açısıyla yazma, birinci tekil şahıs bakış açısıyla özetleme, birden çok anlatım kipi kullanma, tümüyle yanlış anlatım kipi ile yazma, az sayıda önemli bilgi ile özetleme, çok sayıda önemsiz bilgi ile

özetleme, metin dışı bilgilere yer verme, birbiriyle çelişen bilgilere yer verme, tümce ve paragraf geçişlerini yapmama, konu bütünlüğünü sağlayamama, çok uzun ve çok kısa yazma vb. olumsuz eylemleri gerçekleştirdiği görülür (Erdem, 2012; Eyüp, Stebler ve Yurt, 2012; Özçakmak, 2014; Sulak ve Arslan, 2017).

Öğrencilerin özet metin oluşturma sürecinde yukarıda anılan olumsuz eylemleri işe koymasının anlama ve anlatma becerileri çevreninde birçok nedeni olabilir. Metni özetlemek için okuma ile kavrama amacıyla okuma birbirinden farklı edimlerdir. Kavrama amacıyla okuma, birçok bilgi kaynağını (örneğin, sözcük kalıpları, dilbilgisi yapıları, olgusal bilgi ve yazarın amacına ilişkin varsayımlar) birleştirerek metnin anlamının bir sunumunu oluşturma sürecidir. Oysa özetleme amaçlı okurken bireyin özet metni yapılandıracağı öğelere de odaklanması ve özetleme sürecinin aşamalarına ilişkin stratejileri işe koşması gerekir. Öte yandan özet metin yazma süreci ile özgün metin yazma süreci de birbirinden farklıdır. Özet metin oluşturma kaynak metnin birleştirilmesini ve yorumlanmasını gerektirirken, özgün metin oluşturma yeni içeriklerin tasarlanmasını ve oluşturulmasını gerekli kılar (Hidi ve Anderson, 1986).

Daha önce de belirtildiği gibi birey okuduğu metni kavrama ve anlatma açısından üst düzeyde olsa bile özet metin yazma konusunda yetersiz bir başarıml sergileyebilir. Çünkü özet metin yazma kendine özgü strateji donanımı gerektiren bir edimdir. İlgili çalışmalardan yönelimle bu stratejiler özetleme amaçlı okuma, özet metin oluşturma ve gözden geçirme süreci olmak üzere üç ulamda tanımlanabilir (Dönmez ve Yazıcı, 2006; Çıkrıkçı, 2008; Deneme, 2009; Okur, 2011; Okuyan ve Gediklioğlu, 2011; Erdem, 2012; Eyüp, Stebler ve Yurt, 2012; Karatay ve Okur, 2012; Şahin, 2012; Bulut, 2013; Yang, 2014; Bıyıklı ve Doğan, 2015; Özçakmak, 2015; Benzer vd. 2016; Şapçı ve Kuşdemir, 2018; Avcı, 2019; Zenci, 2020). Bunlar, kaynak metni okuma-anlama sürecinde kullanılması gereken stratejiler, taslak metin oluşturma sürecinde kullanılması gereken stratejiler ile taslak özet metni gözden geçirme ve düzeltme sürecinde kullanılması gereken stratejilerdir.

Kaynak metni okuma anlama sürecinde işe koşulabilecek stratejiler *kaynak metni okuma öncesinde ve okuma sırasında* olmak üzere iki ulamda ele alınabilir. Kaynak metni okuma öncesinde işe koşulabilecek stratejiler; *metni gözden geçirme, başlığa ve görsellere dikkat etme, tahminleri not alma, konuyla ilgili ön bilgileri hatırlama, daha önce okunan metinler arası bağlantı kurma, giriş tümcelerini gözden geçirme biçiminde* sıralanabilir. Öte yandan, okuma sırasında işe koşulabilecek stratejiler; *metni dikkatlice okuma, düşünceyi yönlendiren, önemi belirten sözcüklere dikkat ederek okuma, metin türüne dikkat ederek anlama, metin yapısını anlamaya çalışma, metni anlayıp anlamadığını denetleme, metnin ana düşüncesini ve yan düşüncelerini belirleme, anahtar ve yinelenen sözcüklerin altını çizme, olay, varlık ve durumları sınıflandırma, kavram ve bilgi haritası oluşturma, görselleştirme, konu bütünlüğünü bozan sözcükleri belirleme, taslak plan oluşturma ve okuma sonrası uygulanması gereken bölümlere ayırma, olaylarla verilmek istenen iletiyi ilişkilendirme* biçiminde sıralanabilir.

Taslak metin oluşturma sürecinde işe koşulabilecek stratejiler *yazma öncesinde ve yazma sırasında* olmak üzere iki ulamda ele alınabilir. Yazma öncesinde işe koşulabilecek stratejiler; *başlığı oluşturma, önceden hazırlanan taslağı gözden geçirme* vb. biçimde

sıralanabilir. Yazma sırasında işe koşulabilecek stratejiler ise; *konuyla ilgili düşüncelerini ekleme, önemli olay, durum ve örnekleri seçme, kendi tümceleriyile oluşturma* vb. biçimde sıralanabilir.

Özgün metin oluşturma sürecinde olduğu gibi özet metin oluşturma sürecinde de nitelikli bir ürün ortaya koymak için gözden geçirme ve düzeltme sürecinin işletilmesi önemlidir. Taslak özet metni gözden geçirme ve düzeltme sürecinde işe koşulabilecek stratejiler; *yazılan özet metni tekrar okuma, olay veya durum örgüsüne uygunluğu açısından özet metni tekrar okuma, özet metnin yapısının kaynak metnin yapısına (olay, kişi, yer, zaman, uzam ve anlatıcı) uygun olup olmadığını denetleme, özet metinde olması gereken önemli bilgileri ekleme, özet metni yazım ve noktalama kuralları açısından gözden geçirme ve düzeltme* vb. eylemleri kapsar.

İlgili çalışmaların sonuçları öğrencilerin özetleme amaçlı okuma ve özet metni oluşturma becerilerinin zayıf olduğu yönündedir (Kırmızı ve Akkaya, 2011; Eyüp, Stebler ve Yurt, 2012; Karatay ve Okur, 2012; Karatay, Güngör, Bolat ve Okur, 2013; Kudret ve Baydık, 2016). Bununla birlikte öğrencilerin anlama ve anlatma sürecinde işletilmesi gereken özetleme stratejilerini de yetkinlikle kullanamadıkları görülmektedir (Delaney, 2008; Susar ve Akkaya, 2009; Chiang, Therriault ve Frank, 2010; Sulak ve Arslan, 2017). Öte yandan bazı çalışmaların sonuçları da özetleme stratejileri üzerine çeşitli yöntemlerle örüntülenen eğitim durumunun öğrencilerin özetleme başarımını olumlu etkilediğini göstermektedir (Khathayut ve Karavi, 2011; Sedhu, Lee ve Choy, 2013; Benzer ve diğerleri, 2016).

Alanyazındaki çalışmalar öğrencilerin özetleme stratejilerini kullanma durumları ve özetleme başarımı üzerinde dururken doğrudan anlama ve anlatma sürecinde işletilen stratejiler ile özet metnin giriş, temel olay, sonuç ve düzen-yazım boyutlarını oluşturma başarımı arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmanın olmaması önemli bir eksiklik olarak dikkat çekmektedir. Özet metnin giriş, temel olay, sonuç ve düzen-yazım gibi boyutlarını yetkinlikle oluşturmak için işe koşulması gereken stratejilere ilişkin ayrıntılı bir görünüm öğretim programı hazırlayanlara, kitap yazarlarına ve araştırmacılara önemli katkılar sunabilir. Bu nedenle bu çalışmada öğrencilerin özetleme stratejilerini kullanma sıklıkları ile özetleme başarımları arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmanın temel amacı doğrultusunda yanıt aranan alt problemler şunlardır:

1. Öğrencilerin özetleme başarımı ve özetleme stratejilerini kullanma sıklıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Öğrencilerin özetleme başarımı ve özetleme stratejilerini kullanma sıklıkları cinsiyet ve eğitim düzeyi bakımından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Araştırma, öğrencilerin özetleme stratejilerini kullanma sıklıkları ile özetleme başarımları arasındaki ilişkiyi saptamayı amaçladığından bu çalışmada betimsel tarama modelinde ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır.

Katılımcılar

Araştırmanın katılımcılarını, 2018-2019 Eğitim-Öğretim yılında ortaokul beşinci sınıf, lise dokuzuncu sınıf ve üniversite birinci sınıfta öğrenimlerini sürdüren 246 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmanın ikinci alt amacı doğrultusunda öğrencilerin özetleme başarımları ve özetleme stratejilerini kullanma sıklıklarının eğitim düzeyi bakımından karşılaştırmak için katılımcılar tabakalı örnekleme yöntemine göre basit seçkisiz bir yolla belirlenmiştir. Öğrencilerin %57,7'si (f=142) kız ve %42,3'ü (f=104) erkektir. Öğrencilerin %39,8'i (f=98) beşinci sınıfta öğrenim görmekte, %37,4'ü (f=92) dokuzuncu sınıfta ve %22,8'i (f=56) üniversite birinci sınıfta öğrenim görmektedir. Öğrencilerin yaşları 11 ile 21 arasında değişmektedir. Beşinci sınıf öğrencilerinin yaşları 11 ve 12 arasında, dokuzuncu sınıf öğrencilerinin yaşları 15 ve 16 arasında, üniversite birinci sınıf öğrencilerinin yaşları ise 18 ile 21 arasında değişmektedir. Öğrencilerin tümünün yaşlarının aritmetik ortalaması 14.80 ve standart sapması 3.20'dir.

Ölçme Araçları

Araştırmanın amacı doğrultusunda, öğrencilerin metni okuma-anlama, taslak özet metni oluşturma sürecinde ve taslak özet metni gözden geçirme ve düzeltme sürecinde kullandıkları stratejilerin sıklıklarını belirlemek için alanyazında yer alan çalışmalardan (Dönmez ve Yazıcı, 2006; Çıkrıkçı, 2008; Deneme, 2009; Okur, 2011; Okuyan ve Gediklioğlu, 2011; Erdem, 2012; Eyüp, Stebler ve Yurt, 2012; Karatay ve Okur, 2012; Şahin, 2012; Bulut, 2013; Yang, 2014; Bıyıklı ve Doğan, 2015; Özçakmak, 2015; Benzer vd. 2016; Şapçı ve Kuşdemir, 2018; Avcı, 2019) yararlanarak dördümlü likert tipi bir sormaca hazırlanmış ve hazırlanan sormacanın kapsam geçerliği ve anlaşılabilirliğini değerlendirmek için Türkçe eğitimi alanından dört uzmana danışılmıştır. Uzmanlardan gelen geribildirimler doğrultusunda 56 maddeden oluşan sormacaya son biçimi verilmiştir. Son biçimi verilen form ile beşinci, dokuzuncu ve üniversite birinci sınıf olmak üzere her düzeyden 10 öğrenciye ön uygulama yapılmıştır. Yapılan uygulama sonucunda sormaca formunun anlaşılabilir olduğu saptanmıştır. Metni Okuma- Anlama Sürecinde Kullanılan Stratejiler boyutu 22 maddeden oluşmaktadır ve elde edilen Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı .86'dır. Taslak Özet Metni Oluşturma Sürecinde Kullanılan Stratejiler 20 maddeden oluşmaktadır ve elde edilen güvenilirlik katsayısı .87'dir. Son olarak Taslak Özet Metni Gözden Geçirme ve Düzeltme Sürecinde Kullanılan Stratejiler 14 maddeden oluşmaktadır ve elde edilen güvenilirlik katsayısı .92'dir. Ölçme aracının tamamından elde edilen güvenilirlik katsayısı ise .95'dir.

Veri toplama sürecinde öncelikle öğrencilere *Avludaki Tren* (Kavukçu, 1999) adlı öykü verilmiştir. Bu öyküyü seçerken öykünün okunabilirlik, anlaşılabilirlik ve ilgi çekicilik, bilinmeyen sözcük gibi özellikleri göz önünde bulundurulmuştur. Öğrencilerden öyküyü özetleme amaçlı okumaları ve ardından verilen kâğıda öykünün özetini yazmaları istenmiştir. Öğrenciler öykünün taslak özet metnini tamamladıktan sonra gözden geçirmeleri ve düzelterek yeni bir kâğıda son özet metinlerini yazmaları istenmiştir. Öğrenciler tüm bu işlemleri tamamladıktan sonra, hazırlanan sormaca verilerek özetleme amaçlı okuma, taslak özet metni oluşturma ve taslak özet metni gözden geçirme ve düzeltme sürecinde kullandıkları stratejilerin sıklıklarını belirtmeleri istenmiştir.

Öğrencilerin yazdıkları son özet metinler iki ayrı araştırmacı tarafından “Öykü Özeti Değerlendirme Rubriği” kullanılarak değerlendirilmiştir. Özet metinleri değerlendirmek amacıyla Bahçıvan (2020) tarafından geliştirilen giriş, temel olaylar, sonuç, düzen-yazım niteliği boyutlarında beş dereceli değerlendirme ölçütlerinden oluşan rubrik kullanılmıştır. Araştırmada öğrencilerin taslak özet metinleri tamamladıktan sonra gözden geçirme ve düzeltmeyle yeni bir kâğıda yazdıkları son özet metinleri “Öykü Özeti Değerlendirme Rubriği” ile değerlendirilmiştir. Metinleri değerlendiren iki araştırmacının puanları arasında .92 korelasyon bulunmuştur. Son özet metinleri değerlendiren iki araştırmacının puanlarının aritmetik ortalaması rubrikten elde edilen puan olarak alınmış ve araştırmanın verileri olarak istatistiksel çözümleme yapılmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

Araştırmadan elde edilen veriler SPSS programında çözümlenmiştir. Çözümlemeler için önce tüm puanlar standart puanlara dönüştürülmüştür. Standart puanlarda -3.0'den daha düşük ve +3.0'den daha yüksek puana rastlanmamıştır (Bakeman ve Robinson, 2014). Normal dağılım için verilerin basıklık (curtosis) ve çarpıklık (skewness) değerleri incelenmiştir. Basıklık için elde edilen değerlerin -.15 ile -.89 arasında değiştiği, çarpıklık değerlerinin ise .01 ile -.05 arasında değiştiği görülmüştür. Elde edilen bu sonuçlar ile verilerin normale yakın bir dağılım gösterdiği söylenebilir. Özetleme stratejileri ve özetleme başarımlarından elde edilen puanların arasında bir ilişki olup olmadığını belirlemek için sıfır sıra korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Öğrencilerin cinsiyet ve sınıf düzeylerinin değişkenler üzerindeki olası etkilerini görebilmek için cinsiyet ve sınıf düzeyleri kontrol altına alındıktan sonra da kısmi korelasyon (partial correlation) katsayıları hesaplanmıştır. Öğrencilerin sınıf düzeyleri ve cinsiyetleri bağımsız değişken olarak alınmış özetleme stratejileri alt boyutları ve özetleme başarımları alt boyutları bağımlı değişken olarak alınarak MANOVA istatistiği uygulanmıştır. MANOVA analizi için covaryansların eşitliği testinde (Box's M) anlamlı fark bulunmamış, varyansların homojenliği testinde de F değerinin .57 ile 1.54 arasında değiştiği ve anlamlı olmadığı bulunmuştur. Öğrencilerin cinsiyet değişkenleri kontrol altına alınarak sınıf düzeylerinin özetleme stratejileri ve özetleme becerileri üzerindeki etkisini incelemek için MANCOVA analizi yapılmıştır. MANCOVA analizi için covaryansların eşitliği testinde (Box's M) anlamlı fark bulunmamış, varyansların homojenliği testinde de F değerinin .68 ile 1.55 arasında değiştiği ve anlamlı olmadığı bulunmuştur. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisinde anlamlı farklılık olması durumunda Bonferroni analizine başvurulmuştur.

Bulgular

Öğrencilerin Özetleme Başarımları ve Özetleme Stratejilerini Kullanma Sıklığı Arasındaki İlişki

Özetleme başarımları ve özetleme stratejilerinin kullanım sıklıklarına ilişkin puanlardan elde edilen sıfır sıra korelasyon katsayıları ve demografik özellikler kontrol altına alındıktan sonra elde edilen kısmi korelasyon katsayıları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Sıfır Sıra ve Kısmi Korelasyon Katsayıları ^a (N=246)

Ölçümler	Alt Ölçekler	M	SD	1	2	3	4	a	b	c
Özetleme Başarımı	1.Giriş	2.61	1.08	--	.82	.77	.65	.51	.48	.61
	2.Temel olay	2.54	1.03	.83	--	.76	.74	.48	.44	.61
	3.Sonuç	2.35	1.14	.79	.78	--	.61	.46	.45	.58
	4.Düzen-yazım	2.38	1.16	.69	.74	.65	--	.37	.36	.66
Özetleme Stratejisi	a.Okuma anlama	65.80	15.50	.52	.49	.47	.39	--	.72	.64
	b.Taslak özet metin oluşturma	62.26	14.32	.53	.47	.49	.44	.72	--	.70
	c.Taslak özet metni gözden geçirme	44.27	13.01	.64	.63	.61	.68	.65	.72	--

^a Sıfır sıra korelasyonları köşegenin (diagonalin) altında verilmiştir. Cinsiyet ve sınıf düzeyi kontrol altına alındıktan sonra elde edilen kısmi korelasyon katsayıları köşegenin üstünde ve italik olarak verilmiştir.

Not: Tüm korelasyon katsayıları .001 düzeyinde anlamlıdır.

Köşegenin altında verilen sıfır sıra korelasyon katsayıları ile köşegenin üstünde italik olarak verilen kısmi korelasyon katsayıları arasında büyük bir benzerlik olduğu söylenebilir. En düşük ilişki cinsiyet ve sınıf düzeyi kontrol altına alındıktan sonra, taslak özet metin oluşturma stratejisi ile düzen-yazım özetleme başarımı arasında (.36) bulunmuştur. En yüksek ilişki ise taslak özet metni gözden geçirme stratejisi ile düzen-yazım özetleme başarımı boyutu arasında (.66) bulunmuştur. Özetleme başarımının sonuç (.45), temel olay (.44) ve giriş (.48) boyutlarında da en düşük ilişkinin taslak özet metin oluşturma stratejisiyle olduğu görülmektedir. Sonuç (.58), temel olay (.61) ve giriş (.61) boyutlarında en yüksek ilişkinin de taslak özet metni gözden geçirme stratejisiyle olduğu görülmektedir. Okuma-anlama (.51) ve taslak özet metni oluşturma (.48) stratejilerinin en yüksek ilişki kurduğu özetleme başarımı boyutu Giriş, taslak özet metni gözden geçirme stratejisinin (.66) en yüksek ilişki kurduğu özetleme başarımı boyutu ise Düzen-yazım olarak görülmektedir. Tüm korelasyon katsayılarının .001 düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin Özetleme Başarımı ve Özetleme Stratejilerini Kullanma Sıklıkları Cinsiyet ve Eğitim Düzeyi Bakımından Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte midir?

Her iki ölçekten elde edilen puanların cinsiyet ve sınıf düzeyine ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapmaları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Cinsiyet ve Sınıf Düzeyine İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmalar

Ölçümler	N	Cinsiyet				Sınıf düzeyi				Üniv. 1	
		Kız 142		Erkek 104		5.sınıf 98		9.sınıf 92		Üniv. 1 56	
Alt boyutlar		Arit. Ort.	ss	Arit. Ort.	ss	Arit. Ort.	ss	Arit. Ort.	ss	Arit. Ort.	Ss
Özetleme Başarımı	Giriş	2.91	1.04	2.20	.99	2.46	1.04	2.75	1.08	2.64	1.11
	Temel olay	2.83	.95	2.16	1.01	2.52	.86	2.72	1.14	2.30	1.06
	Sonuç	2.62	1.08	1.98	1.11	2.19	1.24	2.53	1.07	2.33	1.04
Özetleme Stratejisi	Düzen yazım	2.84	1.06	1.74	.99	2.03	.93	2.61	1.27	2.58	1.21
	Okuma anlama	67.66	15.24	63.10	15.49	64.97	18.03	65.31	14.27	67.76	12.33
	Taslak özet metni oluşturma	65.45	13.50	57.87	14.26	59.46	16.94	63.63	12.24	64.83	11.50
	Taslak özet metni gözden geçirme	47.14	12.33	40.48	13.05	42.56	13.02	45.87	12.77	44.96	13.34

Tablo 3 incelendiğinde özetleme başarımı ve özetleme stratejileri alt ölçeklerinin tümünde kız öğrencilerin puan ortalamalarının erkek öğrencilerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Sınıf düzeylerine göre incelendiğinde ise özetleme başarımı alt ölçeklerinin tümünde dokuzuncu sınıf öğrencilerinin puan ortalamaları beşinci sınıf ve üniversite birinci sınıf öğrencilerinin puan ortalamalarından daha yüksektir. Özetleme stratejilerinin alt boyutlarında taslak özet metin gözden geçirme için dokuzuncu sınıf öğrencilerinin puan ortalamaları yüksek iken diğer stratejilerde üniversite birinci sınıf öğrencilerinin puan ortalamaları daha yüksektir.

Tablo 4'te özetleme stratejileri ve özetleme başarımı puanları üzerinde yapılan MANOVA sonuçları verilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin Özetleme Stratejileri ve Özetleme Başarımı Puanlarının Cinsiyet ve Sınıf Düzeylerine Göre MANOVA Sonuçları

Etki	Test	Değer	F	sd1	sd2	p	Kısmi Eta Kare
Kesim	Pillai's Trace	.954	685.205	7.000	232.000	.000	.954
	Wilks' Lambda	.046	685.205	7.000	232.000	.000	.954
	Hotelling's Trace	20.674	685.205	7.000	232.000	.000	.954
	Roy's Largest Root	20.674	685.205	7.000	232.000	.000	.954
Cinsiyet	Pillai's Trace	.245	10.772	7.000	232.000	.000	.245
	Wilks' Lambda	.755	10.772	7.000	232.000	.000	.245
	Hotelling's Trace	.325	10.772	7.000	232.000	.000	.245
	Roy's Largest Root	.325	10.772	7.000	232.000	.000	.245
Sınıf	Pillai's Trace	.227	4.258	14.000	466.000	.000	.113
	Wilks' Lambda	.781	4.370	14.000	464.000	.000	.116
	Hotelling's Trace	.272	4.481	14.000	462.000	.000	.120
	Roy's Largest Root	.230	7.664	7.000	233.000	.000	.187
Cinsiyet * Sınıf	Pillai's Trace	.090	1.568	14.000	466.000	.085	.045
	Wilks' Lambda	.912	1.565	14.000	464.000	.085	.045
	Hotelling's Trace	.095	1.562	14.000	462.000	.086	.045
	Roy's Largest Root	.063	2.090	7.000	233.000	.045	.059

Öğrencilerin özetleme stratejileri ve özetleme başarımı ölçeklerinden aldıkları puanlar ile cinsiyetleri açısından yapılan analiz anlamlı farklılık ortaya koymaktadır [Wilks' Lambda $\Lambda=.755$, $F(7, 232)=10.772$, $p<.001$]. Bu bulgu özetleme stratejileri ve özetleme başarımı puanlarının öğrencilerin cinsiyetlerine göre değiştiğini göstermektedir. Öğrencilerin sınıf düzeyleri ile özetleme stratejileri ve özetleme başarımı ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında yapılan çözümlenmeler sonucunda da anlamlı fark bulunmuştur [Wilks' Lambda $\Lambda=.781$, $F(14, 464)=4.370$, $p<.001$]. Bu sonuç özetleme stratejileri ve özetleme başarımı puanlarının öğrencilerin sınıf düzeylerine göre değiştiğini ortaya koymaktadır. Cinsiyet*Sınıf düzeyi etkileşiminin bağımsız değişkenler üzerindeki etkisi anlamlı değildir ($p=.085$). Kısmi eta kare değeri Wilks' Lambda testine göre cinsiyet için .245, sınıf düzeyi için .116, cinsiyet*sınıf düzeyi etkileşiminin .045'tir. Buna göre cinsiyet değişkeninin etkisi sınıf düzeyine göre biraz yüksek iken cinsiyet*sınıf düzeyi etkileşiminin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisi çok daha düşüktür.

Tablo 5'te öğrencilerin özetleme stratejileri ve özetleme başarımlarının tüm alt boyutlarının cinsiyet ve sınıf değişkenine göre ANOVA sonuçları yer almaktadır.

Tablo 5. Öğrencilerin Özetleme Stratejileri ve Özetleme Başarımı Ölçeklerinden Elde Edilen Puanlarının Cinsiyet ve Sınıf Düzeylerine Göre ANOVA Sonuçları

Kaynak	Bağımlı Değişken	KT	sd	KO	F	p	Kısmi Eta Kare	
Cinsiyet	Başarım	Giriş	34.993	1	34.993	33.801	.000	.124
		Temel olay	31.530	1	31.530	33.731	.000	.124
		Sonuç	26.710	1	26.710	22.188	.000	.085
		Düzen yazım	62.580	1	62.580	61.193	.000	.205
	Strateji	Okuma anlama	1209.662	1	1209.662	5.058	.025	.021
		Taslak özet metni oluşturma	3117.967	1	3117.967	16.419	.000	.065
		Taslak özet metni gözden geçirme	2679.500	1	2679.500	16.985	.000	.067
Sınıf	Başarım	Giriş	2.500	2	1.250	1.208	.301	.010
		Temel olay	8.304	2	4.152	4.442	.013	.036
		Sonuç	4.713	2	2.356	1.957	.143	.016
		Düzen yazım	10.391	2	5.196	5.081	.007	.041
	Strateji	Okuma anlama	108.285	2	54.143	.226	.798	.002
		Taslak özet metni oluşturma	679.998	2	339.999	1.790	.169	.015
		Taslak özet metni gözden geçirme	256.637	2	128.318	.813	.445	.007
Cinsiyet * Sınıf	Başarım	Giriş	6.053	2	3.026	2.923	.056	.024
		Temel olay	3.454	2	1.727	1.847	.160	.015
		Sonuç	3.842	2	1.921	1.596	.205	.013
		Düzen yazım	4.581	2	2.291	2.240	.109	.018
	Strateji	Okuma anlama	155.225	2	77.612	.325	.723	.003
		Taslak özet metni oluşturma	466.092	2	233.046	1.227	.295	.010
		Taslak özet metni gözden geçirme	739.650	2	369.825	2.344	.098	.019

Tablo 5'e göre, öğrencilerin özetleme stratejileri ve özetleme başarımlarının tüm alt boyutları cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Tablo 3'te yer alan puan ortalamaları incelendiğinde anlamlı farklılığın kız öğrenciler lehine olduğu söylenebilir. Sınıf düzeylerine göre özetleme stratejilerinin alt boyutlarının hiçbirinde anlamlı farklılık bulunmadığı görülmektedir. Ancak sınıf düzeylerine göre özetleme başarımları alt boyutlarından temel olay [$F(2)=4.442$, $p<.05$] ve düzen-yazım [$F(2)=5.081$, $p<.01$] puanları açısından anlamlı fark bulunmuştur. Cinsiyet ve sınıf etkileşimi için özetleme başarımları ve özetleme stratejilerinin hiçbir alt boyutunda anlamlı fark bulunmamıştır. Temel olay için yapılan Bonferroni testi sonucunda anlamlı farkın dokuzuncu sınıf ile üniversite birinci sınıf öğrencileri arasında olduğu bulunmuştur. Düzen-yazım için yapılan Bonferroni testi sonucunda ise anlamlı farkın beşinci sınıf öğrencileri ile dokuzuncu sınıflar arasında ve beşinci sınıflar ile üniversite birinci sınıflar arasında olduğu bulunmuştur. Bonferroni testlerinden elde edilen sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine Göre Özetleme Başarımı Alt Ölçekleri Temel Olay ve Düzen Yazım Puanlarının Bonferroni Analizine Dayalı İkili Karşılaştırma Sonuçları

Bağımlı Değişken	Sınıf Düzeyi (i)	Sınıf Düzeyi (J)	Ortalama farkı (i-J)	SH	p
Temel Olay	5.sınıf	9.sınıf	.2049	.14075	.441
	9.sınıf	Üniv. 1.sınıf	.4162*	.16513	.037

Düzen Yazım	Üniv. 1.sınıf	5.sınıf	-.2113	.16289	.587
	5.sınıf	9.sınıf	-.6068***	.14722	.000
	9.sınıf	Üniv. 1.sınıf	.0555	.17272	1.000
	Üniv. 1.sınıf	5.sınıf	.5512**	.17038	.004

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

MANOVA analizi sonuçları incelendikten sonra cinsiyetin etkisini kontrol altına alarak sınıf düzeyi değişkeninin etkisini belirlemek için MANCOVA analizi yapılmıştır. MANCOVA analiz sonucunda öğrencilerin özetleme stratejileri ve özetleme başarımları ölççeklerinden aldıkları puanlar ile sınıf düzeyleri açısından yapılan analiz anlamlı farklılık ortaya koymaktadır [Wilks' Lambda $\Lambda = .778$, $F(14, 468) = 4.475$, $p < .001$]. Kısmi eta kare değeri .118 bulunmuştur. ANOVA sonuçları incelendiğinde anlamlı farkın özetleme başarımları alt ölççeklerinden temel olay [$F(2) = 3.63$, $p < .05$, kısmi eta kare = .029] ve düzen yazım [$F(2) = 5.82$, $p < .01$, kısmi eta kare = .046] boyutlarında olduğu görülmüştür. Bonferroni testi sonuçları MANOVA analizi sonuçlarından elde edilen ile farklı değildir. Yani cinsiyetin olası etkisini kontrol altına aldıktan sonra yapılan MANCOVA analizi ile cinsiyetin olası etkisi kontrol altına alınmadan yapılan MANOVA sonuçları benzerdir.

Sonuç ve Tartışma

Özet metin, kaynak metinde yer alan tüm ana karakterleri ve kurgunun açıklamasını tam olarak içermeli; ayrıca öyküdeki temel çatışma ayrıntılı bir biçimde anlatılmalıdır. Öte yandan, öykünün başındaki, ortasındaki ve sonundaki önemli olaylar özenle seçilerek tam olarak anlatılmalıdır. Doruk noktası, çatışma çözümü ve izlek çok ayrıntılı olarak açıklanmalıdır. Tüm bu bilişsel, anlamsal düzenlemelerin yanında okunaklılık açısından düzen-yazım niteliği de önemlidir. Belirtilen ölçütler çerçevesinde katılımcıların özet metinleri değerlendirilmiş ve özet metnin her bir boyutu için başarımları puanlanmıştır. Öte yandan süreçte işe koştukları stratejilerin kullanım sıklıkları da geliştirilen bir sormaca ile elde edilmiştir. Araştırmanın birinci sorusu çerçevesinde elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin özetleme stratejilerini kullanım sıklığı ile özetleme başarımları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Özetleme stratejileri ölçeğinin okuma-anlama, taslak özet metni oluşturma ve taslak özet metni gözden geçirme üç alt boyutu ile özetleme başarımlarının giriş, temel olay, sonuç ve düzen-yazım alt boyutlarına ilişkin puanlar arasında da anlamlı ilişki saptanmıştır.

Katılımcıların özetleme stratejileri ile özetleme başarımları alt boyutları arasında en düşük ilişki taslak özet metin oluşturma stratejisinin kullanım sıklığı ile düzen-yazım özetleme başarımları boyutu arasında bulunmuştur. Gerek metin gerek özet metin oluşturma sürecinde yazarların metnin biçimsel düzenine ve yazım niteliğine çok özen göstermediği görülür. Bunun nedeni metni oluşturma sürecinin akıcı yapısını kesintiye uğratmamaktır. Yazarın metni oluşturma sürecinde biçim ve yazıma odaklanması düşünce yapısını perdeleyebilir. Yazma edimini betimlemeye dönük bilişsel modellerde de bu durum vurgulanır (Marchisan ve Alber, 2001; Buhrke ve diğerleri, 2002; Cavkaytar, 2010; Bayat, 2019; Ülper, 2019). Taslak metni oluşturma stratejisi ile düzen-yazım özetleme başarımları boyutu arasındaki ilişkinin düşük olmasının altında yatan nedenin taslak metin oluşturma sürecinin belirtilen doğasından kaynaklandığı söylenebilir.

Yazarlar metnin düzen-yazım boyutunu daha çok gözden geçirme ve düzeltme sürecinde ele alır (bkz. Çetinkaya, 2019). Elde edilen sonuca göre en yüksek ilişki özetleme stratejileri alt boyutu olan taslak özet metni gözden geçirme stratejisinin kullanım sıklığı ile düzen-yazım özetleme başarımı alt boyutu arasında oluşmuştur. Çalışmada veri toplama aracı olarak kullanılan ölçeğin taslak özet metni gözden geçirme boyutunda metni gözden geçirme sürecinin büyük yapısı, küçük yapısı ve biçimsel alanına ilişkin on dört madde yer almaktadır (bkz. Ek). Öğrencilerin bu on dört strateji içinde yer alan taslak özet metni yazım-noktalama kuralları açısından gözden geçirme ve düzeltme, ayrıca sayfa düzenini okumayı kolaylaştıracak biçimde düzenleme eylemlerini daha sık ve başarılı bir biçimde işletmeleri bu iki boyut arasındaki yüksek ilişkinin nedeni olarak görülebilir. Süreç temelli yazma yaklaşımında yazma eyleminin bilişsel akışı tasarlama, taslak metin oluşturma, gözden geçirme ve düzeltme olmak üzere döngüsel üç aşamada ele alınır. Bu döngüsel aşamalar tamamlandıktan sonra yazar metnini yayımlayarak hedef okura sunar. Bu iki boyut arasındaki ilişkinin en yüksek çıkması süreç temelli yaklaşımın savını doğrular niteliktedir.

Çalışmadan elde edilen diğer bir sonuç, temel olay ve giriş boyutlarına yönelik özetleme başarımı ile en yüksek ilişkinin taslak özet metni gözden geçirme stratejisini kullanım sıklığı arasında olduğu yönündedir. Yapılan çalışmalar nitelikli bir gözden geçirme işleminin taslak metnin niteliğini artırdığı yönündedir (Fagley ve Witte, 1981; Yoder, 1993; Çetinkaya, 2020). Gözden geçirme ve düzeltme sürecinde yazarın yazılı metnin hem yüzeysel hem de anlamsal boyutuna dönük değerlendirmeler yapması beklenir. Oysaki araştırmaların sonuçları yazarların genel olarak metni nitelikli bir biçimde gözden geçiremediği, çoğunlukla yüzeysel yapıda yer alan yazım, noktalama, sözcük gibi sapmaları belirlediği ve düzelttiği yönündedir (Scardamalia ve Bereiter, 1983; Parsons, 2001; Crawford, Lloyd ve Knoth, 2008; Limpo, Alves ve Fidalgo, 2014). Oluşturulan metnin niteliğini artırmak için yazarın metindeki yüzeysel sapmaların yanında anlamsal sapmaları da değerlendirmesi ve düzeltmesi gerekir. Özet metnin sonuç, temel olay ve giriş alt boyutları ile gözden geçirme stratejisinin kullanım sıklığı arasındaki yüksek ilişki bu gerekliliğin en önemli tanıtı olarak değerlendirilebilir.

Birçok çalışmada nitelikli özet metin yazmanın en önemli aracının etkin strateji kullanımı olduğu vurgulanır (Brown, Day ve Jones 1983; Kintsch, 1983; Anderson ve Hidi, 1989; Ülper ve Okuyan, 2010). Araştırmanın birinci sorusuna yönelik elde edilen sonuçlar özet metin oluşturma sürecinde işe koşulacak stratejilerin özet metnin yapısal ve anlamsal boyutlarını geliştirme konusundaki işlevini açıkça ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar özetleme stratejilerinin öğretiminin önemini daha da belirginleştirmektedir.

Araştırmanın ikinci sorusu çerçevesinde öğrencilerin özetleme başarımının ve özetleme stratejilerini kullanma sıklıklarının cinsiyet ve eğitim düzeyi değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine bakılmıştır. Yapılan betimsel çözümleme sonucunda özetleme başarımı ve özetleme stratejilerini kullanma sıklığı bakımından alt boyutların tümünde kız öğrencilerin puan ortalamalarının erkek öğrencilerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmüştür. Özetleme stratejilerini kullanma sıklığı ve özetleme başarım ölçeğinden alınan puanlarının cinsiyet değişkenine göre MANOVA analizi sonuçları cinsiyet değişkenlerine göre anlamlı farkın olduğunu göstermiştir.

Ölçeklerin alt boyutlarından alınan puanların cinsiyet değişkenine göre ANOVA sonuçları her iki ölçeğin tüm boyutlarında kız öğrenciler lehine anlamlı farkın olduğunu göstermiştir. Yani kız öğrenciler erkek öğrencilere oranlara okuma-anlama, taslak özet metin oluşturma ve taslak özet metni gözden geçirme boyutlarındaki özetleme stratejilerini anlamlı bir farkla daha sık kullanmıştır. Ayrıca kız öğrenciler özet metnin giriş, temel olay, sonuç ve düzen-yazım boyutlarında anlamlı farkla daha yüksek başarı göstermiştir.

Yukarıda anılan sonuçlar özetleme başarımı ve özetleme stratejilerini kullanma sıklığı açısından kız öğrenciler lehine bir görünüm ortaya koymuştur. Fakat alanyazın incelendiğinde cinsiyet değişkeni açısından özetleme başarımı ya da özetleme stratejilerini kullanma sıklıklarına ilişkin çalışma sonuçlarının birbirinden ayrıldığı görülür. Çalışmaların bir bölümünde kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir farkın bulunmadığı (Aslan, 2006; Okur, 2011; Pakzadian ve Rasekh, 2012; Bıyıklı ve Doğan, 2015; Zenci, 2020); bir bölümünde erkek öğrencilerin daha başarılı olduğu (Erdem, 2012) bir bölümünde de kız öğrencilerin daha başarılı olduğu (Ülper ve Okuyan, 2010; Karatay, Güngör, Bolat ve Okur, 2013; Doğan ve Özçakmak, 2015; Kurnaz ve Akaydın, 2015; Şapçı ve Kuşdemir, 2018; Kuşdemir, Düşünsel ve Çelik, 2018; Başkan, 2019; Eroğlu, 2019; Çetin ve Bulut, 2020) sonucuna ulaşıldığı görülmektedir. Alanyazında yer alan çalışmaların sonuçları arasındaki ayrılıklar cinsiyetin özetleme başarımı ve özetleme stratejilerini kullanma sıklığı açısından mutlak bir değişken olduğu konusunda kesin bir kaniya varmamızı zorlaştırmaktadır. Bu yüzden bu çalışmada elde edilen sonucun kümeye özgü bir görünüm olduğu söylenebilir.

Betimsel çözümlene sonuçları sınıf düzeylerine göre ise özetleme başarımı alt boyutlarının tümünde dokuzuncu sınıf öğrencilerinin puan ortalamalarının beşinci sınıf ve üniversite birinci sınıf öğrencilerinin puan ortalamalarından daha yüksek olduğunu göstermiştir. Dokuzuncu sınıf öğrencilerinin özetleme başarımının üniversite birinci sınıf katılımcılarından yüksek olması eğitimle birlikte becerilerin artması gerektiği gerçeğine aykırı bir sonuç olarak yorumlanabilir. MANOVA analizi sonuçlarına göre sınıf düzeyi değişkenine göre özetleme stratejilerini kullanma sıklığının alt boyutlarının hiçbirinde anlamlı fark olmadığı görülmüştür. Ancak ANOVA analizi sonuçlarına göre sınıf düzeyi değişkenine göre özetleme başarımı alt boyutlarının temel olay ve düzen-yazım puanları açısından anlamlı fark bulunmuştur. Temel olay boyutunda dokuzuncu sınıf ile üniversite birinci sınıf öğrencileri arasında, düzen-yazım boyutunda da beşinci sınıf-dokuzuncu sınıf ve beşinci sınıf-üniversite birinci sınıflar arasında anlamlı fark olduğu görülmüştür. Eğitim düzeyinin özetleme stratejilerini kullanma ve özetleme başarımı konusunda çok anlamlı bir değişken olmadığı hatta üst sınıf düzeylerinde kullanımın ve başarımın daha düşük olduğuna ilişkin görünüm eğitim ortamlarında özetleme becerisi konusundaki kazanımlara gereken ilgilinin ve önemin verilmediğinin bir göstergesi olarak düşünülebileceği gibi kümeye özgü bir görünüm olarak da yorumlanabilir.

Özetleme stratejileri hem okuduğunu anlama becerisi hem de öğrenme ve bilgileri bellekte saklama açısından önemli bir üst-bilişsel stratejidir. Bu yüzden özetleme becerisine öğretim programında, ders kitaplarında ve öğretim ortamlarında dizgeli ve tasarlanarak etkin bir biçimde yer verilmesi gerekir. Ancak, Dilidüzgün'ün (2013) yaptığı çalışmada öğretim programında özetlemeyle ilgili kazanımların yer almadığı ve yalnızca

sözlü iletişim bölümü ile ölçme ve değerlendirme bölümünde yüzeysel olarak yer verildiği belirtilmektedir. Ayrıca ilgili çalışmaların sonuçlarından yönelimle öğretmen ve öğrencilerin özetleme stratejilerine dönük çalışmalara yeterince yer vermedikleri söylenebilir (Dilidüzgün, 2013; Karadağ, 2019).

Sonuç olarak özetleme stratejilerinin kullanımı ile özetleme başarımı arasında anlamlı bir ilişki çıkmıştır. Kaynak metni okuma ve anlama, taslak özet metni oluşturma ve taslak özet metni gözden geçirme ve düzeltme sürecinde işe koşulan stratejilerin özet metni oluşturma sürecine olumlu katkısı bu sonuçlar doğrultusunda kesinlenebilir. Öte yandan gözden geçirme ve düzeltme stratejilerinin son özet metninin oluşumuna yüksek katkısı en dikkat çeken sonuçlardan biridir. Özgün metin oluşturma süreciyle benzer olarak özet metin oluşturma sürecinde de stratejileri işe koşarak yetkin bir gözden geçirme sürecinin nitelikli metin oluşumuna katkısı açıktır. Bu nedenle eğitim ortamlarında gözden geçirme sürecine ilişkin stratejilerin uygulanmasına dönük etkinliklerin gerçekleştirilmesi oldukça önemli görünmektedir.

Kaynakça

- Aktaş, E. ve Bayram, B. (2017). Ortaokul öğrencilerinin okuduğunu anlamada özetleme stratejilerini kullanma becerilerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(1), 346-360.
- Anderson, V. & Hidi, S. (1989). Teaching students to summarize. *Educational Leadership*, 46, 26-28.
- Aslan, A. (2006). *İlköğretim okulu 4. sınıf öğrencilerinin bilgilendirici metinleri anlama, özetleme ve hatırlama becerilerinin üzerinde zihin haritalarının etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Avcı, Y. Y. (2019). 5. sınıf öğrencilerin özetleme becerileri üzerine bir araştırma. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(21), 110-123.
- Bahçivan, K. (2020). *Ortaokul öğrencilerinin özetleme başarıları ile özetlemeye yönelik tutumları ve özyeterlik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde.
- Bakeman, R. & Robinson, B. F. (2014). *Understanding statistics in the behavioral science*. Mahwah, New Jersey: Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9781410612625>
- Başkan, A. (2019). Yedinci sınıf öğrencilerinin öyküleyici metin yazma becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 453-467. <https://dx.doi.org/10.17240/aibuefd.20xx.xx.xxxxx-xxxxxx>
- Bayat, N. (2019). Yazma modelleri. N. Bayat (Ed.) içinde, *Yazma ve eğitimi* (ss. 9- 47). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Benzer, A., Sefer, A., Ören, Z. ve Konuk, S. (2016). Öğrenci odaklı bir araştırma: Metin özeti yazma stratejisi ve dereceli puanlama anahtarı. *Eğitim ve Bilim*, 41(186), 163-183.
- Bıyıklı, C. ve Doğan, N. (2015). Öğrenme stratejilerini tekrar amacıyla kullanmanın akademik başarıya etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 40(181), 311-327.
- Brown, L. A., Day, J. D. & Jones, R. S. (1983). *Center for the study of reading*. The National Institute Education U.S. Department Education: Washington.
- Buhrke, L., Henkels, L., Klene, J. & Pfister, H. (2002). Improving fourth grade students' writing skills and attitudes. ERIC. (ED: 471 788) veritabanından 2.07.2020 tarihinde alınmıştır.

- Bulut, P. (2013). *İlköğretim 5. sınıf öğrencileri ve öğretmenlerinin özetleme stratejilerinin değerlendirilmesi: Türkçe dersi örneği*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Cavkaytar, S. (2010). İlköğretimde yazılı anlatım becerilerinin geliştirilmesinde yazma süreci modelinden yararlanma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(10), 134- 139.
- Çetin, Ö. ve Bulut, K. (2020). 8. sınıf öğrencilerinin hikâye edici metinleri özetleme becerilerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 5(1), 69-85. <https://dergipark.org.tr/En/Pub/Turkegitimdergisi/issue/54397/732260>
- Çetinkaya, G. (2019). Gözden geçirme ve düzeltme. N. Bayat (Ed.), içinde *Yazma ve eğitimi* (ss. 135-158). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çetinkaya, G. (2020). A comparative evaluation on silent and read-aloud revisions of written drafts. *International Journal of Curriculum and Instruction*, 12(2), 560-572.
- Çetinkaya, G. ve Demir, P. B. (2016). Özetlemeye yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi: güvenilirlik ve geçerlik çalışması. 9. *Uluslararası Türkçenin Eğitim- Öğretimi Kurultayı Bildiri Özet Kitabı 06- 08 Ekim 2016 içinde* (s. 69). Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.
- Chiang, E., Therriault, D. & Franks, B. (2010). Individual differences in relative metacomprehension accuracy: variation within and across task manipulations. *Metacognition Learning*, 5, 121–135. <https://doi.org/10.1007/s11409-009-9052-6>
- Çıkrıkçı, S. S. (2008). İlköğretim öğrencilerinde özetleme becerisinin gelişimi. *Dil Dergisi*, 141, 19-35.
- Cohen, A. D. (1994). English for academic purposes in Brazil: The use of summary tasks. In C. Hill& K. Parry (Eds.), *From Testing to Assessment: English as an International Language* (pp. 174- 204). London: Longman.
- Cordero-Ponce, W. (2000). Summarization instruction: Effects on foreign language comprehension and summarization of expository texts. *Reading Research and Instruction*, 39, 329-350.
- Crawford, L., Lloyd, S. & Knoth, K. (2008). Analysis of student revisions on a state writing test. *Assessment for Effective Intervention*, 33(2), 108-119.
- Delaney, Y. (2008). Investigating the reading-to-write construct. *Journal of English for Academic Purposes*, 7, 140- 150.
- Deneme, S. (2009). İngilizce öğretmen adaylarının özetleme stratejilerini kullanım tercihleri. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 5(2), 86-91.
- Dijk, V. T. A. & Kintsch, W. (1983). *Strategies of discourse comprehension*. New York: Academic Press.
- Dilidüzgün, Ş. (2013). From reading to summary writing in secondary school Turkish lessons. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 46(2), 47-68.
- Doğan, Y. ve Özçakmak, H. (2015). Türkçe öğretmeni adaylarının dinlediğini özetleme becerilerinin değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(28), 153-176.
- Dönmez, C. ve Yazıcı, K. (2006). Sosyal bilgilerde öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerinin geliştirilmesinde metin yapısına bağlı olarak kullanılacak strateji ve teknikler. *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 16, 138-154.
- Erdem, C. (2012). Türk dili ve edebiyatı öğretmen adaylarının özetleme stratejilerini kullanım tercihleri ve metin dilbilimsel bir özetleme çalışması. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(3), 36-52.

- Eroğlu, B. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin özetleme tutumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Eyüp, B., Stebler, M. Z. ve Yurt, S. U. (2012). Türkçe öğretmeni adaylarının özetleme stratejilerini kullanmadaki eğilimleri. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(1), 22-30.
- Faigley, L. & Witte, S. (1981). Analyzing revision. *College Composition and Communication*, 32, 400-414. <http://dx.doi.org/10.2307/356602>
- Hidi, S. & Anderson, V. (1986). Producing written summaries: task demands, cognitive operations, and implications for instruction. *Review of Educational Research*, 86, 473-549.
- Karadağ, Ö. (2019). Türkçe ders kitaplarında yer alan özetleme etkinlikleri üzerine bir değerlendirme. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(2), 469-485.
- Karatay, H. ve Okur, S. (2012). Öğretmen adaylarının öyküleyici ve bilgilendirici metinleri özetleme becerileri. *International Journal of Social Science*, 5(7), 399-420.
- Karatay, H., Güngör, H., Bolat, K. ve Okur, S. (2013). 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin özetleme becerileri. C. Demir ve H. Parlakyıldız (Ed.) içinde, *Prof. Dr. Abdurrahman Güzel'e Armağan* (ss. 277-298). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kavukçu, C. (1999). Avludaki Tren. İçinde, *Dört Duvar Beş Pencere* (ss. 126). İstanbul: Can Yayınları.
- King, J.R., Biggs, S. & Lipsky, S. (1984). Students' self-questioning and summarizing as reading studystrategies. *Journal of Reading Behavior*, 16(3), 205-218. <https://doi.org/10.1080/10862968409547516>
- Kintsch, E. (1983). *Macroprocesses and microprocesses in the development of summarization skill*. Colorado: Cognition and Instruction. https://doi.org/10.1207/s1532690xci0703_1
- Kintsch, W. & Van Dijk, T. A. (1978). Toward a model of text comprehension and production. *Psychological Review*, 85(5), 363- 394. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.85.5.363>
- Kırmızı, F. S. ve Akkaya, N. (2011). İlköğretimde özetleme stratejilerinin kullanımına ilişkin nitel bir araştırma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41, 267-277. <https://dergipark.org.tr/pub/hunefd/issue/7797/102110>
- Kudret, Z. B. ve Baydık, B. (2016). Başarılı ve başarısız dördüncü sınıf okuyucularının okuduğunu anlama ve özetleme becerileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 17(3), 317-346.
- Kurnaz, H. ve Akaydın, Ş. (2015). Türkçe öğretmeni adaylarının bilgilendirici ve öyküleyici metinleri özetleme becerileri. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 141-156.
- Kuşdemir, Y., Düşünsel, C. M., ve Çelik, M. (2018). İlkokul öğrencilerinin özetleme becerilerinin incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 15(2), 893- 910. <http://doi.org/10.14687/15i2.5208895>
- Limpo, T., Alves, R. & Fidalgo, R. (2014). Childrens' high-level writing skills: Development of planning and revising and their contribution to writing quality. *British Journal of Educational*, 84, 177-193. <http://dx.doi.org/10.1111/bjep.12020>
- Marchisan, M. L. & Alber, S. R. (2001). The write way: tips for teaching the writing process to resistant writers. *Intervention in School and Clinic*, 36, 154-161.
- Okur, S. (2011). *Türkçe ve sınıf öğretmeni adaylarının Türkçe dersi öğretim araçlarındaki okuma metinlerini özetleme becerileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Okuyan, H. ve Gediklioğlu, Y. (2011). Öğretmenlerce üretilen yazılı özet metinlerin niteliksel özellikleri. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 1007 -1020.

- Özçakmak, H. (2014). Türkçe öğretmeni adaylarının dinlediğini özetleme konusunda yaşadıkları sorunlar. *International Journal of Language Academy*, 2(4), 487-503.
- Özçakmak, H. (2015). *Türkçe öğretmeni adaylarının not alarak dinlemede özetleme stratejilerini kullanma becerileri*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Pakzadian, M. & Rasekh, A. E. (2012). The effects of using summarization strategies on Iranian EFL learners' reading. *English Linguistics Research*, 1(1), 118- 125.
- Parsons, L. (2001). *Revising and editing*. Canada: Pembroke Publishers Limited.
- Şapçı, D. ve Kuşdemir, Y. (2018). İlkokul öğrencilerinin bilgilendirici metinleri anlama ve özetleme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(17), 235-253.
- Scardamalia, M. & Bereiter, C. (1983). The development of evaluative, diagnostic and remedial capabilities in children's composing. In M. Martlew (Eds.), *The psychology of written language: Development and educational perspectives* (pp. 67-95). New York: Wiley.
- Sulak, S. ve Arslan, Ş. (2017). Investigation of 4th grade primary school students' level of usage of summarizing strategy. *The Journal of Limitless Education and Research*, 2(1), 63 – 77.
- Susar, F. ve Akkaya, N. (2009). University students for using the summarizing strategies. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 1, 2496-2499.
- Şahin, İ. (2012). *İlköğretim 5. Sınıf öğrencilerinin hikaye edici metinlerde özetleme ve ana fikir bulma becerileri üzerinde hikaye haritalarının etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Ülper, H. (2019). Yazma Süreci. N. Bayat (Ed.) içinde, *Yazma ve eğitimi* (ss. 73-91). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ülper, H. ve Akkök, E. A. (2010). The effect of using expository text structures as a strategy on summarization skills. In L. E. Kattington (Eds.), *Handbook of Curriculum Development* (pp. 303-327). New York: Nova Science Publishers.
- Ülper, H. ve Okuyan, F. (2010). Quality of written summary texts: an analysis in the context of gender and school variables. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 1057–1063.
- Van Dijk, T. A. & Kintsc, W. (1983). *Strategies of discourse comprehension*. New York, London: Academic Press.
- Yang, H. (2014). Toward a model of strategies and summary writing performance. *Language Assessment Quarterly*, 11, 403–431. <https://doi.org/10.1080/15434303.2014.957381>
- Yoder, S. L. (1993). Teaching writing revision: attitudes and copy changes. *Journalism Educator*, 47(4), 41-47. <https://doi.org/10.1177/107769589304700406>
- Zenci, Ç. S. (2020). Öğretmen adaylarının metin özetleme stratejilerini kullanım tercihleri. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 21, 341-359. <https://doi.org/10.30767/Diledeara.662103>

Ek 1. Sormaca Formu

Hiç.....Çok sık

A. Metni Okuma- Anlama Sürecinde Kullanılan Stratejiler		0	1	2	3
1	Okuma metnini gözden geçirdim.				
2	Metnin başlığı ve görsel öğelerinden hareketle metne ilişkin tahminde bulundum.				
3	Metni okumadan önce tahminlerimi not aldım.				
4	Okuma metninin konusuyla ilgili ön bilgilerimi hatırladım.				
5	Daha önce okuduğum metinlerle okuduğum metin arasında bağlantı kurdum.				
6	Paragraflardaki giriş tümcelerini gözden geçirdim.				
7	Okuma metnini dikkatlice okudum.				
8	Metinde geçen “ama, fakat, ancak” gibi beni farklı düşünmeye yönlendiren, “daha iyi, en iyisi, özellikle” gibi önem belirten, “yani” gibi özetleyen/açıklayan, sonuç bildiren, “genellikle” gibi genel ve özel durumları belirten ifadelere dikkat ederek okuma yaptım.				
9	Okuduğum metnin türünü (edebi, öğretici) anlamaya çalıştım.				
10	Okuduğum metnin yapısını (olay, kişi, yer, zaman, uzam ve anlatıcı) anlamaya çalıştım.				
11	Okuma metnini anlayıp anlamadığımı kontrol ettim.				
12	Metnin ana düşüncesini belirledim.				
13	Ana düşüncüyü destekleyen her bir paragraftaki yan düşünceleri tespit ettim.				
14	Her bir paragraftaki anahtar sözcüklerin altını çizdim.				
15	Her bir paragraftaki tekrarlanan sözcüklerin altını çizdim.				
16	Metinde geçen olayları, varlıkları, durumları sınıflandırdım.				
17	Metni anlamlandırmada kavram veya bilgi haritası oluşturdum.				
18	Metinde anlatılan olayları veya durumları görselleştirerek yapılandırdım.				
19	Paragraflarda ya da metinde konu bütünlüğünü bozan kullanımları fark edebildim.				
20	Özet metnini oluşturmadan önce bir taslak plan oluşturdum.				
21	Metni okuduktan sonra anlamlandırarak bölümlerine ayırdım.				
22	Anlatılan olaylarla verilmek istenen iletiyi ilişkilendirdim.				
B. Taslak Özet Metni Oluşturma Sürecinde Kullanılan Stratejiler		0	1	2	3
23	Taslak metni yazmadan önce özetin başlığını belirledim.				
24	Taslak özet metni oluşturduktan sonra özet metne uygun bir başlık yazdım.				
25	Önceden hazırladığım taslağı gözden geçirdim.				
26	Kaynak metinde yer alan bilgiye konuyla ilgili düşüncelerimi ekledim.				
27	Özet metnimde önemli olan olay, durum ve örnekleri seçtim.				
28	Taslak özet metni kendi tümcelerimle oluşturdum.				
29	Kaynak metinde altını çizdiğim tümceleri olduğu gibi taslak özet metnimde kullandım.				
30	Kaynak metinde yer alan sözcüklerin eş anlamlılarını kullanarak taslak özet metni oluşturdum.				
31	Kaynak metindeki tümceleri değiştirmeden alıntı yaptım.				
32	Özetimde ana düşüncüyü yardımcı düşüncelerle destekledim.				

33	Özetimde paragraflar oluşturmaya dikkat ettim.				
34	Özette kaynak metnin konusuna bağlı kaldım.				
35	Özeti kaynak metnin uzunluğundan daha kısa olacak şekilde yazdım.				
36	İlk tümceyi metnin konusunu ifade eden bir tümce yazarak oluşturdum.				
37	Altını çizdiğim sözcükleri ve okuma sırasında aldığım notları bir iki tümceyle ifade ettim.				
38	Özetimi metindeki olay, konu sıralaması ve zaman uyumuna dikkat ederek yazdım.				
39	Özet metnimin bütünlüğünü sağlamak için tümceler arasında uygun bağlaçlar kullanmaya dikkat ettim.				
40	Özet metni kaynak metnin yapısını (olay, kişi, yer, zaman, uzam ve anlatıcı) dikkate alarak yazdım.				
41	Özette kip uyumuna (haber ve dilek) dikkat ettim.				
42	Kaynak metinde belirlediğim anlamlı bölümleri kendi hazırladığım bir iki cümleyle ifade ettim.				
C. Taslak Özet Metni Gözden Geçirme ve Düzeltme Sürecinde Kullanılan Stratejiler		0	1	2	3
43	Özetleme kurallarına uygun olup olmadığını kontrol etmek için yazdığım metni tekrar okudum.				
44	Yazdığım düşünceler arasındaki tutarlılığın uygun olup olmadığını kontrol ettim.				
45	Kaynak metindeki olay veya durum örgüsüne uygunluğu açısından özet metnimi tekrar okudum.				
46	Özet metnimin yapısının kaynak metnin yapısına (olay, kişi, yer, zaman, uzam ve anlatıcı) uygun olup olmadığını kontrol ettim.				
47	Metindeki önemli düşünceleri dikkate alıp almadığımı kontrol etmek için özet metnimi tekrar okudum.				
48	Düşüncelerimi uygun sözcükler ve tümceler kullanarak ifade edip etmediğimi kontrol ettim.				
49	Taslak özet metni kısaltmak için önemli olmayan bilgileri çıkarttım.				
50	Taslak özet metnimde olması gereken önemli bilgileri ekledim.				
51	Özet metnimde anlamsal bütünlüğü sağlamak için cümleleri ve paragrafları eklemeler ya da çıkartmalar yaparak yeniden düzenledim.				
52	Taslak özet metnimi yazım ve noktalama kuralları açısından gözden geçirdim ve düzelttim.				
53	Yazdığım taslak özet metnimdeki anlatımı açıklık, akıcılık ve yalınlık açısından gözden geçirdim ve düzelttim.				
54	Özet metnimde kullandığım üslupta yazar ve özetleyen ayrımına dikkat ettim.				
55	Özet metnin kaynak metni yeterince temsil edip etmediğini kontrol ettim.				
56	Sayfa düzenini okumayı kolaylaştıracak şekilde düzenledim.				